

БІБЛІОТЕКА

Наукового Товариства імені Шевченка

у Львові.

Знак:

1378

Ш.

И

П.

1

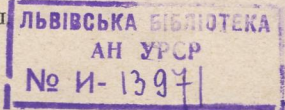
Різдвяні сьвятки в станиці Павлівській Військового одділу, на Чорноморії

подає М. Крамаренко.

За тиждень до сьвяток люди скрізь по станиці колють свиней, що „закидають“ у сажі ще за три тижні до того, ріжуть гусей, качок, курей, индиків, щоб було чим розговоріть та щоб вистарчило всього на всі сьвята.

Свиней колють гострим ножем у саме серце, і потім смалять їх, запалюючи розложеною зверху і навколо солому, і перевертаючи свиню з одного боку на другий. З великих свиней перед обсмалюванем обскубують щетину. Для того роблять такі палички, намотують на них щетину і скубують. Осмаливши кабана, обливають його водою і потім зскребують з його ножем смалятину. Після того накривають кабана соломою, всі на його сїдають, щоб одстало сало од м'яса, і тоді вже знавець діла (такіх людей в станиці чоловіка зо три та, може дві, або три бабі) береться за ковбасу та шматків за три сала розпотрошити ту свиню чи кабана і поначинювати ковбаси, а сало порізати та посолити. Сей чоловік (чи баба) скрізь порядкує, за всім приглядає і на всіх покрикує, і всі його слухають і вволюють його волю. Сало складають в мішки чи в торбинки і вішають на горище до бантини. Коли після того діти просять сала, їм відповідають: „Воно полїзло на дуба!“.

Гусей „закидають“ загодувати днів за десять до Різдва або „кому як завгодно“, годують їх просом, ячменем, дертю (молотим ячменем). Ріжуть гусей як вони „жиром запливуть“, а зарізавши, поспішають їх зараз же обпатрати, поки не простигли, бо инакше трудно буде їх скубти. Попереду обскубують пірря, тоді нух і на-сам-кінець колодочки. Після того смалять гусей: кладуть кожного з них на рогач і держать над запаленим у пічі верхиком соломи, щоб висмалити неповисмиковані пушинки;

а де-хто обсмалює гусей у сніях або на дворі над запаленим папером. Обсмаливши гусей, натерають їх висівками, щоб жовті були.

Частину гусей зараз же варять або печуть, а частину солять і бережуть надалі, з де-яких знімають сало і теж солять його або топлять на смалець. Вишкварки з витопленого сала або дають дітям, або викидають геть. З смалцем після того печуть мясо, смажать кашу, „варенички“, орішки і т. д. Приготоване гусяче мясо та сало виносять в холодне місце: в сїни, в погріб то-що. Малі діти забирають собі гусячі горлянки, вкладають один край горлянки в другий і таким чином роблять собі на взірєць бублика торохтілки, насипавши в них зерна або гороху і засушивши їх, щоб не розходились. Такіж торохтілки роблять собі і жінки — намотувати на них пряжу з півмитків у клубки. З великого гусячого та курячого пірря жінки роблять помазки -- мазати лосем, смалцем та маслом сковороди, як печуть блинці, щоб вони до сковороди не приставали. Гусячі крила обрізують, не обскубуючи: ними змітають муку, а також пил зо стола, зі стін то-що. Словом усякий дрібязок заберігаєть ся і утілізуєть ся.

Курей мало хто „закида“ годовувати, та і то не більш пята: більш їх ріжуть „так, як ходить“, без загодовування.

Перва кутя або Багата кутя, 24 грудня. Так зветь ся остатній день різдвяного посту, „пиліпівки“. Перед тим днем пороблять зтого все, що треба: і птиці понарізують, і хліба понапікають, і всього иншого понаготують, а також гній з двору повивозять, в хаті повимазують та поприбірають скрізь, як слід, одним словом приготують ся гаразд до сьвяток. Коло всього порають ся і все готують про сьвята більш одні баби, а чоловіки мало їм помагають. Як печуть хліб ковбаси, або мажуть хату, той овсі виганяють з хати не тільки чоловіків, але й дітей і всіх, щоб ніхто їм не мішав.

В той день вже нічого не роблять, тільки порають ся коло печи: варять капусту (густиий борщ з одної капусти, заправлений пшоном), квасолю, кутю та узварь, напечуть усяких пиріжків з квасолею, чечевицею, пряженою капустою, „сарачинським пшоном“ (рижем), з картоплею то-що та й на завтра понапікають, чого треба. Кутю варять з „сарачинського пшена“, з товченої пшениці або з товченого ячменю. На те вибірають ячмінь або пшеницю по одній зернині, щоб не було сьміття. (Так саме вибірають і квасолу). Для узварю беруть сушені яблука, груші, вишні, терен, озюм то-що і варять у воді так, щоб вони були з юшкою, „з кваском“.

Як тільки зварять ся кутя та узварь, у хату вносять сїно і ротрушують його на покуті так, щоб зробити кубельце. В те саме кубельце й становлять кутю з узварем встромивши в них по хрестикові з сїна,

з колишу або з дерева. Старі люди завіряють, що в тім сїні не одмінно будуть волосинки, що віщують добро в господарстві¹⁾. Та воно й не диво, бо нїм становити кутю з узварем, на покутю садовлять хлопця або дївчину і скубують їх за чуба, „щоб чубаті кури були“.

Увечері, як почне смеркатись, як зійде вечерова звїзда, сїдають вечеряти. За першою чаркою згадують родичів, що далеко живуть або перебувають у дорозі або-що: „Згадай ся легенько нашим!“ або „Нехай легенько згадасть ся нашому Йванові! Де-то Господь приведе йому розговіть ся?“ Кутю з узварем залишають на заїдку. Кутю хто їсть з ситою з меду, хто з сахарем, а хто з узварем²⁾.

Після вечері виходять на двір і стріляють з рушниць та з револьверів. Одні з старих людей вияснюють, що сей стріл є ознакою стрічі сьвятих вечерів, що починають ся з першої куті і кінчать ся на Йвана Хрестителя; а иньші — що се є ознакою проганяння куті.

Малі діти носять до своїх хрещених батьків та матірок вечерю: трошки куті з узварем у мисці та штук зо три пиріжків. Хрещеники, прийшовши з вечерою, промовляють: „Здрастуйте! Прислав вам батько та мати вечерю!“ — „Спасибі!“ одмавляють тому хрещеникови. Він „бе чолом“ батькови чи матері (се-б-то, підійшовши до них, цілує їм руку), а вони частують його горілкою; вином або вареною, дають йому гостинців чи скільки там грошей; потім заберуть з миски вечерю, а натомість кладуть туди свою узварю та куті. Тоді вже хрещеник іде до дому. Деякі батьки відсилають вечерю і „матусьці“ (попадї), а вона віддячує кожному з дітей „семигривенним“ (20 копійками)³⁾.

Під Різдво лягають спати раніш, щоб бабам був час гаразд випочити, бо завтра їм треба буде завчасу упоратись коло печи, щоб встигти до церкви. Як хто так варить всі страви і пече птицю з вечера, а ранком тільки розогріває все.

---

¹⁾ По иньших місцевостях України кажуть, що повинна бути волосинка на пасці, як виймуть її з печи: тоді якої масти буде волосинка, такої масти і скотину води.

²⁾ Взагалі-ж узвар є звичайними і розповсюдженими ласощами по всій Україні, і не тільки на Багату і на Голодну кутю, але і при кожнім надзвичайнім разі, наприклад, на хрестинах, на похоронах то-що, навіть і в скоромні дні. На хрестинах узвар має особливу назву: опеньки, якими шанує гостей пупорізна баба, садовлячи їх у рай, се-б-то, на покутю.

³⁾ З ч. 1-го „Кубанск. Областн. Вѣдом.“ за 1895 р. знати, що один урядник з станиці Нижне-баканської залізницею („чавункою“, або „машиною“) виряжав своїх дітей: хлопців 14, 12 і 10, а також дївчину 8 годів „з паляницею“ навіть до баби в станицю Верхнебаканську.

Різдво, 25 грудня. На Різдво жінки, мовляв, устають рано, щоб свого часу „упоратись“, а чоловіки — як почнуть дзвонити до церкви, куди йдуть усі, кидаючи дома тільки старих та малих. Баби з'одягають ся більше в кожухи, свитки, пальта, а служилі козаки в свої парадні кармазинові чекмені та нові мундіри зверху і повиставляють усі свої „заслуги“ (медалі та хрести), срібні „газирі“ (набої) і срібну зброю (ніж та шаблюку); через ліве плече висить срібна перевісь (тісьма) з китицею на спині; на голові в кожного козака смушева шапка з червоним верхом („папах“) „нагагошена“ на потилицю, і тільки одні урядники на яку хвилину насовують шапку на лоб, щоб люди бачили на версі урядницький хрест з срібного галуна¹).

В таких убранні Чорноморець виступає і поводить ся з пихою, і кожного „иногородця“ (некозака) лічить якоюсь нижчою істотою²).

Разом з церковним дзвоном малі хлопці починають ходити по хатах та „Христа славити“ (співати церковний тропарь: „Рождество Твоє, Христе Боже наш“). Колись хлопці проказували вірші, вивчені од батьків та дідів; тільки тепер щось уже не чути, щоб де вірші казано, — мабуть позабували. Поздоровляють хлопці з празником хазяїв, як і всі: „Будте здорові з празником, з Рождеством Христовим!“ Їм дають пряники та копійки. Христославники звичайно ходять табунцями, чоловіка по два і по п'ять. Як що тих гуртів буває багато, нагородять тільки перших хлопців та других, а далі вже замикають двері, і нікого більш не пускають.

Прийшовши з церкви, один одного поздоровляють з празником: „Здрастуйте! з празником, з Рождеством Христовим!“ і поцілують ся. Нім обідати, кадять у хаті ладаном, як і в кожен иньший празник і в иньшу неділю. Для сего у кожній хаті є такий глиняний глечичок з дірочками і держачком („каділниця“), а коло божниці мішечок з ладаном. Кадить в сімействі хазяїн чи хазяїна, а більше, як сім'я велика, так баба стара.

¹) Гляди малюнок. Черкеси в такій позі, як на фотографії, і по вулицях ходять.

²) Правду не де дінеш, воєнна дисципліна дуже деморалізує чорноморця: він показує хоч зверхне поважання тільки до сотника, хорунжого, військового старшини або иньшого офіцера, але не зник поважати чоловіка взагалі, бо і в нім самім офіцерство (а особливо „з домашньою освітою“, а їх таки рясно, є такі й генерали), зовсім не хоче бачити чоловіка, але тільки козака, приказного та урядника, словом „нижчого чина“, „гарматне м'ясо“. Між козаками і „иногородцями“ часто-густо бувають колотнечі, при котрих часом бувають і забиті на смерть. В загалі „иногородці“ на кожнім ступні, а особливо в станичних судах, почувають на собі всіми прийнятий принцип: „Наша хата, наша й правда“. Иногородці дразнять козаків куркулми а ті иногородців — гамзелами.

Козак Чорноморець в чині урядника.

Сідають розговляти ся зараз, як прийдуть з церкви, і обіда в кулі не тільки вся своя сім'я, але разом „роботник та работниця“ (наймит з наймичкою), які звичайно обідають може й нарізно. Перед сіданням за стіл хто небудь читає молитву: „Отче наш“ (хоч і не скрізь се роблять), а після молитви промовляє: „Господи благослови розговить ся!“ Тоді вже починають пити горілку, згадуючи своїх неприємних родичів і їсти, що наготовлено. Попереду їдять те, що лишилось від учорашньої вечері: пиріжки, кутю то-що, а потім уже починають їсти скромні страви: борщ і локшину, а далі солонину, печене порося, печену гуску або качку, ковбаси, свинячий кеньдох або ковбик¹⁾, викінчуючи обід молошною кашею і неодмінною заїдкою -- узварем. Де-хто залишає на кінець обіду й кутю.

За обідом, як трапить ся куряча або гусяча „дужка“ (кісточка на кшталт дужки), діти, а іноді й старі ворожать, хто довше переживе на світі. Для сього беруть „дужку“ за „ніжки“ мезинцями і розламують її на-двоє: кому припаде „головка дужки“, той і довше жити ме на світі. Часом куряча „дужка“ не розламуєть ся, а малі діти укупі з „кобилкою“ (грудною кісткою) беруть її собі на іграшки. „Дужка“ становить ся на „кобилку“, що тягають по столу або по пічі, причипивши до „голубень“ (тоненьких відростків кобилки) нитку. З круглих мозкових гусячих кісток роблять пищики та гуркала. Щоб зробити гуркало, треба повернути у кістці дірку, і в неї протягнути тонку поворовку або нитку з сученої вовни. Коли се зроблено, поворовкою починають махати від себе, щоб вона накручувалась од середини до країв, і як досить накрутить ся,²⁾ починають митусь витягувати її та знов попускати, і вона підчас витягування „гурчить“, видає особливий звук.

Після-обід старі лягають спати, а молоді йдуть куди-небудь гуляти. Гуляють більше на річці, на льоду. Сюди збірають ся хлопці з дівчатами, великі і маленькі, а як коли-то сюди надходять і молоді з чоловіками або й старі баби, як повисипляють ся після-обід. Тут гуляють у те, що кому до вподоби.

Одні гуляють у свинки, ганяють її по льоду, иньші в цурки, треті так ганяють крижинки по льоду -- один одному не дає, один одному перешкоджає.

Дівчата більш сковзають ся³⁾. Для того „висковзають“ ногами „слизьку-слизьку“ та довгу сковзалку, сажнів у три або чотири, та тоді, розвігнавшись, і сковзають ся. Де які дівчата під час сковзання присіда-

¹⁾ Свинячий кеньдох чи бельбух начинюєть ся так саме, як і ковбаси: мясом та салом, а як де, то й шпоною кашею.

²⁾ У Павлівці балакають: „сковзятьця“, „сковзалка“.

ють, а хлопці кричать на них: „Гляди, Параско (чи Явдохо), роздересь ся!“ За таким жартом слідує спільний регіт. Як коли то й хлопці пристають до дівчат і сковзають зя з ними; а більше буває так, що сміються тільки над дівчатами, підставляють їм ноги або кидають на сковзальку комишинки, щоб яка-небудь дівчина, посковзнувшись, „геннула“ (упала) об лід.

Катають ся ¹⁾ на маленьких саночках по льоду: один сяде, а двоє або троє везуть, а тоді перемінують ся по черзі: той, що віз, сідає, а що сидів, береть ся везти.

Як спіг є на льоду, то бють ся „сніжками“, поділившись на два супротивних таборів.

Єсть так, що хлопці борять ся поміж собою, а як коли то й з дівчатами. Раз таким робом, як почали хлопці бороти ся з дівчатами, вишукалась така дівчина, що який парубок надійде до неї, то вона його „так і брикне об лід“. Та на силу вже знайшов ся такий, що як ударив її через голову об лід, то вона зовсім зомліла — водою одливали її. Але, мимо того всього, сю „бідову дівку“ всі хвалили „за хвабрість“ (за хоробрість), завдаючи сорому тим парубкам, що вона об лід біла.

Катають ся по льоду на кониках ²⁾, в кого вони є, більш на одному, а то й на двох. Коники роблять хлопці більше сами: повистругують з дерева колодочки, а під низом прироблять дротинки з товстого дроту, а тоді й катають ся; тільки на таких саморобних кониках дуже негарно катати ся, бо часто падають на них. Замість дроту часом „підкидають спинки“ од кіс а частійш роблять „кав'яки“ з дужки, що од відра. Єсть хлопці — збірають ся з грішми і просять ковалів робити залізні коники: на таких кониках дуже гарно кататись, і як хто добре вмів, то на них ніколи не падають.

Иноді хлопята катають ся на льодниках; поставить одну ногу на льоднику, а другою посовуєть ся.

Вигадують хлопці ще таке катання. Візьме з дому залізну ключку, що нею сіно смичуть (а вона на кінці гостра), оббере на льоду величеньку крижичку і, постеливши на ній яку-небудь одежину, сіда на неї та гостряком ключки цюкає об лід ззаді, а крижинка й їде. Єсть такі що дуже гарно катають ся на сих крижинках і так швидко, що й кіньми не доженеш.

Як коли то зберуть ся до купи двоє або троє хлопців, обернуть крижинку побільше, посідають усі на неї та, цюкаючи гуртом ключками, їдуть на ній. Часом розігнана крижинка біжить так швидко, що, нахо-

¹⁾ Іздать. ²⁾ Лижвах. *Ред.*

пившись на яку небудь перепону, розломить ся на двоє або на троє, а хлопці роз'їдуть ся в ріжні сторони, або-ж попадають, сьміючись з такої пригоди.

Молодці, чоловіки та старі баби сидять де-небудь на крижинках, дивлять ся, як молодіж гуляє, та лускають насіння.

На сьвятки попередю робили качелі, тільки на них мало хто качав ся, бо більше йдуть на лід. Через те тепер качель покинули робити, бо мало з них користи. Качелі роблять ся на два кшталти: релі і крутілка.

Щоб зробити релі укопують у землю рядом по три товстих і довгих коляк і в горі, стуливши їх до-купи треножниками, звязують. На сі треножники кладеть ся сволок („князьок“) на його надіваєть ся посередині, недалеко одна од одної, дві „каблучки“ або два колесних обіді, до яких привязуєть ся в двоє зложена бичова, а на ній примощуєть ся невелика дощечка, така завдовшка, щоб на ній можна було сісти принаймній в двох поруч. По під сволоком від одного треножника до другого іде ще одна бичова, котрою держать ся „каблучки“, щоб до купи не зсовувались і до треножників не розсовувались.

Коли сядуть на релі дві дівчини або парубок з дівчиною і візьмуть ся за бичову („за вервечки“), щоб не впасти (гл. малюнок нр. 1), два чоловіки, ставши по боках, розвихують їх попередю руками, а далі бичовою, підкидуючи разом з передю назад. Підкидальщики старають ся не вихоплюватись один наперед другого і не зоставатись позаду, бо инакше „вервечки“ перекрутять ся і можуть стиснути сидячих або й зовсім скинути їх до долу. Коли на релі сідають дві дівчині, то вже не обійдеть ся діло без жартів з боку підкидальщиків-хлопців.

Приладвують ще дошку на иньший манір, упоперек (гл. малюнок 2), і тоді вже двоє вихають ся навстojачки без підкидальщиків, розвихуючи митусь дошку з „вервечками“ згинанням і випростуванням колії. Часом між тими, що стоять на краях дошки, сідають у середину ще двоє; але се можна робити тільки тоді, коли зроблено гаразд релі, бо инакше вони можуть розвалитись, або „вервечки“ порвуть ся.

Роблять релі на майдані, більш для заробітку, люди заможні, роблять їх і дома для себе, чіпляючи „вервечки“ в якій небудь будівлі до „переводини“ або в садку до вишень, до вербової гілки і т. и.

Круглі качелі або крутілку роблять тільки на майдані. Се самородна карусель простішого устрою. Для крутілки становить ся стовп, що ходить кругом, а укупі з ним крутять ся і коліски, почеплені до перехрестних жерток, вроблених у стовп. Щоб не обвисали коліски, жертки підперають ся бантинами, вдовбаними в стовп; а щоб не хилив ся ні на який бік стовп, його піддержують угорі, повисше жерток, заліз-

ним обручем, до якого навхрест прироблюють ся другі трохи довші жертки, що лежать непорушно на чотирьох стовпах, укопаних усторонь. Середній стовп укупі з колісками крутять два чоловіки, беручись за бантини, якими підперають ся знизу жертки.

Три дні сьвяток нічого не роблять, тільки баби з-ранку готують, що їсти, та чоловіки порають ся коло скотини, „позано́сять“ скотині сїна та понапувають її. Та й скотині дають їсти вже після того, як од церкви поприходять, „щоб і скотина знала, що тепер празник, і їсти грїх“.

Сьвятками ходять по гостях один до одного („зазивають ся“), перевагом до родичів, сватів та кумів; понаїдають ся, понапивають ся п'яні та й поровіходять по домах.

Молодіж вигадує „всякі штуки“, щоб повеселити людей та й собі погуляти. Колись, кажуть, робили козу і ведмеда і водили їх по станиці за-для сьміху. Повивертають було кожухи і повдягають по два кожухи (на руки і на ноги рукавами) — на того, хто хоче бути козою, з білих смушків, а на того, що хоче бути ведмедем, — з чорних, пообшивають убраних таким робом і все пороблять, як слїд, і тоді вже водять козу з ведмедем по дворах. Коза скакала, а хазяї за се давали гроші.

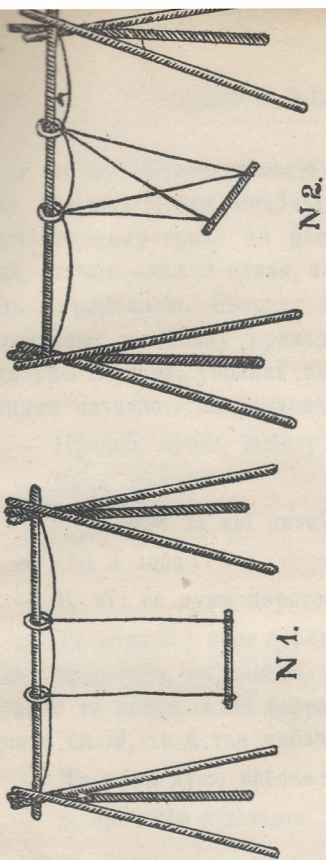
Один з павлівських інтелїгентів так оповідав мині про козу. „Пам'ятаю, мене, ще малого хлопця (тепер йому 22-й год), дуже перелякала коза, що водили по станиці. Приходять до нас хлопці з тою козою, дивлюсь, а вона такою страшною здалась мині: очі здорові та червоні; вона зараз до мене та наставля роги, наче заколоти мене хоче. Я дуже перелякав ся і лепеснув од неї в другу кімнату. Козу складали два хлопці: один надівав собі на лице мішечок повстяний, з соломи йому прироблені були ріжки і борода почеплена з смушевого клаптя; другий же менший хлопець був позаду первого. Обидва вони, мабуть, держали дошку, котра була чимсь покрита, а може й ще що. Замість очей повикраювано кружалки з кармазину, а по середині кружалок припято по г'уздикові. Я гаразд не розглядів її, то й не можу вам настояще оповісти про неї¹⁾.“

¹⁾ У станиці Старощербинівці Їського-ж одділу ще й тепер водять козу вечером на Рїздво. Збирають ся хлопців чоловіка з 10—15, один з них робить ся дідом, другий козою, а третій циганом. Циган бігає по-під вікнами і питаєть ся у хазяїв: „Благословіть козу (в)вести!“ Як що хазяїн поблагословить, вводять козу в хату і починають сьпівати:

Ми не сами йдем,
Ми козу видам,
Ми рогатою (!),
Бородатою (!),
Нидавно з Москви
З довгими кісьми.

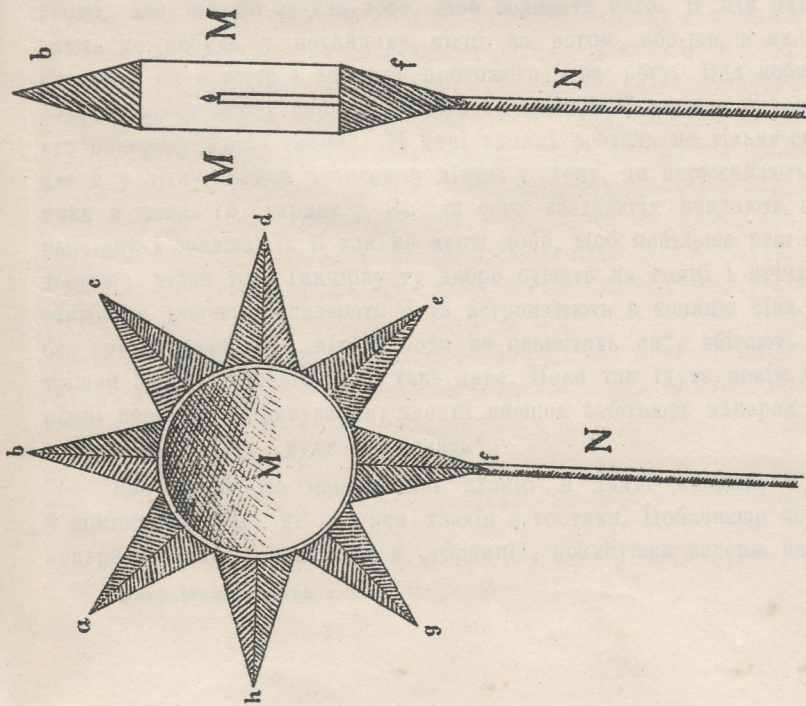
Пуць — коза впала,
Ноги задрала!
Ой устань, коза,
Хоть проходи ся;
На сього пана
Хоть подиви ся!
Добрий вечир!

Гойдавка.

N 1.

N 2.

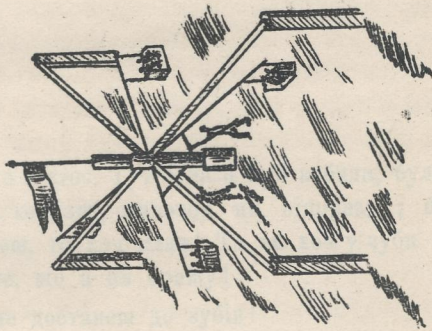

Звізда спереду і ззаду (en face).

a, b, c, d, e, f, g, h, — парости Звізда в розрізі.

звізди з золоченої бумаги.

N — дерев'яний держак. M — малюнок.

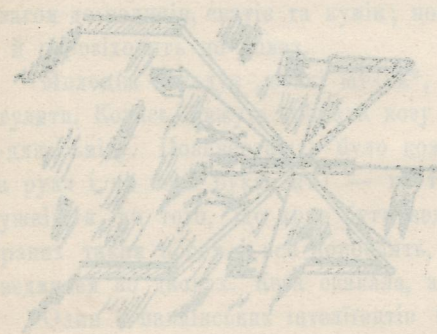
Крутілка.

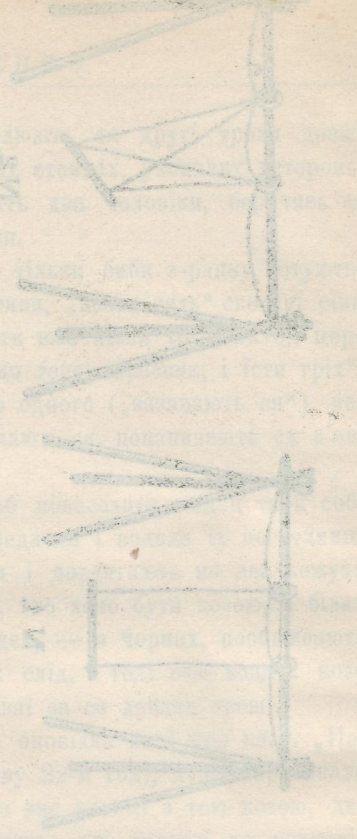
a — Зелізна ключка,

b — дерев'яний держа

... ...
... ...
... ...
... ...

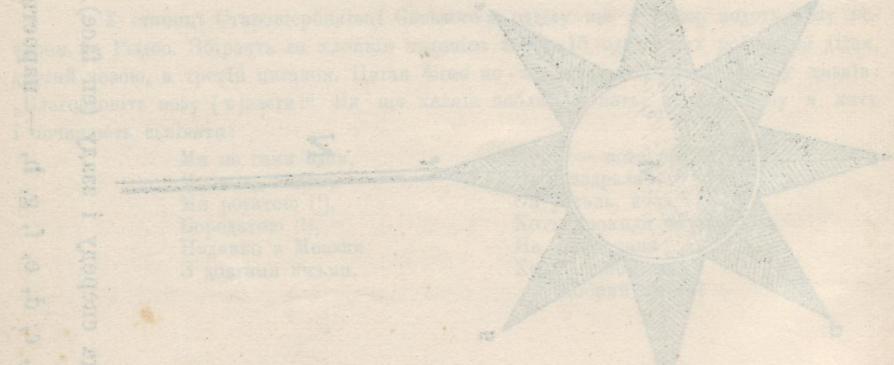
Решение

Лопатки

... ...
... ...
... ...
... ...

В станиці Переяславській Кавказькогоо дділу, замість кози, водять кобилу. Роблять її так. Знайдуть де-небудь череп з дохлої кобили, прироблять солом'яну гриву до його і настромлять на палицю. Тоді два хлопці, ставши один за одним, положать собі на плечі два дрючки і прикриють їх рядниною. Спереду держить ся палка з настромленою конячою головою, а позаду приладнюєть ся солом'яний хвіст. Поперед кобили йде хлопець, убраний циганом, а по боках купці. Між циганом і купцями починаєть ся розмова, на взірєнь ось такої:

— Продай, брате, кобилу!

— Купи, пане!

— Щож тобі за неї дати?

— Очі з лоба!

— Е, ні: се дуже дорого.

— Та вона-ж у мене дорогого й стоє. Тут була-б тобі кобила, була-б кобила: ни сутула, ни сапата, ни горбата, животом ни підорвата; біга все ристо та векач, а як запряжеш, то хоч плач! Та ви хоч у зуби поподивить ся їй, то й там побачите, що я ни бришу!

— Та вона дуже висока: не достанеш до зубів!

— А ви ослін підставте....

Иноді циган сїдає на кобилу верхи, і вся юрма простує по вулиці.

Кобилу роблять не за-для того, щоб ходити по дворах та збирати гроші, але більше за-для того, щоб полякати кого. В цїм намірі засїдають де-небудь у потайному місці за рогом, або-що, а як хто йде, зривають ся з міста і лякають прохожого з-за рогу. Вид кобили і несподіванність жарту справді чинять надзвичайний переполох навіть і тим, хто попереду бачив кобилу. Її п'яні хлопці роблять не тільки сьвятками, але й у літку. Більш полохають дівчат у степу, де переживають станичники в жива (в „гарман“). За-для сего заздальєгід вкидають в дьоготь ганчірку і залишають її там не менш доби, щоб побільше втягла в себе дьогтю; після того ганчірку ту добре сушать на сонці і ніччю, прив'язавши до дрючка, запалюють її та ветромяють в копицю сїна. Дівчата, без котрих звичайно „ніде й вода не осьвятить ся“, збігають ся „втришки ловить“, погавити на таке диво. Поки там ідуть поміж дівчатами ріжні перепити та дивування, хлопці нишком забігають наперед дівчатам, а вони вrostіч та „куди очі бачать“.

Раз таким же чином п'яні хлопці в липні вскокли з кобилою в пошівський двір, де вечеряв хазяїн з гостями. Побачивши кобилу, всі поперелякувались, повтікали в „гórниці“, покинувши вечерю на дворі.

Взагалі-ж водження кобили дуже розповсюджене по Чорномор'ї¹⁾.

Тепер Павлівці, замість кози з ведмедем, вигадують що небуть иньше. Сего року хлопці вигали „машкарад“. Поробили офіцерські та єнеральські „палети“ (les épaulettes) і все иньше офіцерське убрання та й повбірали ся. Все пороблено було дуже гарно і штучно: здавалось, наче справжні єнерали та офіцери ходять по вулицях. За офіцером йшли салдати, а за ними переняєнські попи у білій довгій одіжи, у білих шапках із білими бородами²⁾. За попами йшов „окрест“ (оркестр). Він складав ся з трьох бубнів, трьох „скрибб“ (скрипок), п'ять сопілок, одного салдатського барабану, кількох дїркуватих залізних відер, штук семи залізних коробок та чавунних заслінок од печі і ще де-чого. Струменти сї висіли на стрічках, почеплених через плече. „Окрест“ грав бучно й гучно, а збоку йшло чоловіка с п'ять парубків, висвистуючи на весь рот. Спілники „машкараду“ йшли з великою пихою, а за ними сунуло народу „видимо й невидимо“.

По первий день, увечері, починають носити „звїзду“ і носять її три вечери піспіль. Її роблять з бумаги (паперу) на шість і на вісім кутів; з обох боків „звїзди“ вставлено малюнки про рїзтво Христово і для прозорности повимазувано їх лєм, а в порожну середину постановлено сьвічку, що осьвічує малюнки. „Звїзду“, прироблену до палки, носе привідця спілки, а за ним слїдкують чоловіка з десять меньших хлопців. З „звїздою“ заходять у кожную хату, всі хлопці сьпівають „молитви“, а той, що держить „звїзду“, раз-у-раз круте її, щоб усім видко було малюнки. Сьпівакам дають копійок по десять, по двадцять, а в заможних людей навіть по „дїлковому“ (карбованцю), бо з „звїздою“ все ходять такі люди, що вміють добре сьпівати. Сьпівають попереду „Рожество твоє, Христе Боже наш“, далі „Дїва днесь пресущественного раждаєть“ і „Слава в вишніх Богу“, а на сам-кінець „Многая літа“. Хазяїв поздоровляють з сьвятом, а хазяї піднесуть усім по чарці горїлки і припросять закусити тим, що стоїть на столі, „чим Бог послав“. Для таких випадків у де-яких хазяїв на рїдвяні сьвятки стоїть убраний стіл днів зо три, починаючи з ранку первого дня. Закусивши, хлопці переходять в иньшу хату.

Як тільки почнуть хлопці носити „звїзду“ по дворах, разом з сим виходять колядувати по-під віконню й дівчата. Колядують тільки на

¹⁾ Докладні відомости і бібліографію до сего питаня подає відомий чеський вчений др. Ченек Зібєрт в своїй праці: *Chození s klbnou (s konem) v dobe vánoční a masopustní. Otisk z Českého Lidu* II, 3.

²⁾ Вони-б раді були зодягтись і на взірець наших попів, та боялись, щоб за се увесь „машкарад“ не загнали у станичне правлене та не засудили у „холодну“.

первий день різдвяних св'яток, і ходять по дві, по три й по п'ять дівок. Підійшовши до вікна, одна з дівчат вигукує: „Благословіть колядувати!“ Як скажуть: „Колядуйте!“ то вони й починають. Одні співають церковні „молитви“: „Рождество твоє“, „Діва днесь“ тільки не на церковні голоси, але на свої власні¹⁾, а иньші співають ось яку колядку

1. Що в пана Йвана,
Та на його дворі
Ой, дай, Боже!²⁾

2. Там стояв явір Тонкий та високий,	8. Та й пустим братця В кінець Дунаю
3. Тонкий та високий, Листом широкий.	9. Доброму пану — Пану Івану:
4. Під тим явором зібрались (!) Рада молодців,	10. Дасть нам пан Голубий жупан,
5. Та радять раду Молодецькую:	11. По коню вороному І жупану голубому (!),
6. — Та й скуймо братця, Нове суденце,	12. По стрільці-більці Й по красній дівці,
7. Нове суденце Й срібне весельце,	13. І пшинишний млинець — І колядці кінець.

Після колядування одна з дівчат кричить: „Добри — вчір!“ Їм дають гроші, паляницї, сало то-що.

Є й те, що хлопці малі бігають по-під-віконню, але вони не співають настояще та путяще, а вигукують під вікном за-для сьміху чудні колядки:

1.

Колядин-колядин,
Я у батька один;
Як звать, ни питайте,
А ковбасу дайте!

¹⁾ Очевидки, молодіж, забувши значінне колодування, тепер глядять на його яко на спосіб розважитись та зібрати гроші чи що иньше на складку, що буває після колядування. Тим саме виясняєть ся вживанне, разом з колядками, церковних „молитів“.

²⁾ Присьпв „Ой, дай, Боже!“ повторяєть ся за кожними двома віршами.

2.

Коляд-коляд, колядниця!
 Добра з маком паляниця,
 А пісня ни така —
 Дай, дядьку, пятака!
¹ А [² Як]¹⁾ ни даси пятака,
 Візьму вола за рога,
 [Та поведу на моріг,
 Та ізломлю йому ріг;]
 А кобилу за чуприну,
 Та поведу на могилу,
 А з могили ¹ та в [² у] кабак.
 Та ¹ продам [² прою] за пятак.

3.

Коляд-коляд, колядниця!
 Дайте, дядьку, паляницю;
 А як дасте ковбасу,
 Так до-дому понису;
 А як дасте кишку —
 Ізвім у затишку.

4.

. . . . .²⁾
 Мати казала,
 Щоб дали сала;
 Батько сварив ся,
 Щоб не барив ся.

Але трапляєть ся так, що „дядько“ (хазяїн) „не вдаря“ (не вважа) на материн та на батьків накази, і нічого не дає колядникам. Тоді вони починають глузувати з дядька-скнари:

А в дядька — дядька
 Дядина гладка,
 [Лежить на саях
 В червоних штаях,]

¹⁾ В ломаних скобках замкнуті варіанти.

²⁾ Початку колядки не виписано. (Порівняйте: П. П. Чубинського „Матеріялы и изслѣдованія“. III, 428 и 476, також далі хлопчау щедрівку нр. 1).

Не хоче встати.

Ковбаси дати.

[А в дядька — дядька

Під вікном вишня —

Напала дядину

Тоненька др . . ля;

А в дядька, в дядька

Під вікном миска :

Дядько напив ся —

В ямку ввалив ся !]

Сидить дядько на стільці,

Вбувають ся в постольці,

А дядина мордують ця,

Що в чоботи ни вбують ця.

Хлопцям дають : пиріжки, вареники, пряники, „виригунці“, грудочки сахарю або копійки.

Миланка або Щедрий вечір, 31 грудня. Під новий год, на святау Миланю, дівчата ходять щедрувати по-під вікнами. Звичайно, підходячи під вікно, питають ся : „Благословіть щедрувать!“ Як з хати скажуть : „Щедруйте!“ то вони починають сьпівати щедрівки, особливі пісні;

1.

А в Єрусалимі рано задзвонили.

Щедрий вечір!

Добрий вечір!

Добрим людям

На здоровя!¹⁾

Діва Марія сина спородила :

Туди ізібрались усі сьвятії,

Думали — гадали, яке імня дати,

Дали йому імня сьвятого Ільля :

Діва Маря імня ни злюбила —

Імня ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили :

Діва Марія сина спородила.

Туди ізібрались усі сьвятії,

¹⁾ Присьпів : „Щедрий вечір“ і т. д. у кожній дівчачій щедрівці додасть ся до кожного віршу.

Думали — гадали, яке імня дати.
 Дали йому імня Йвана Христителя:
 Діва Марія імня ни злюбила —
 Імня ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усії святії,
 Думали — гадали, яке імня дати.
 Дали йому імня сьвятого Василя (!)
¹ Діва Марія імня полюбила —
 Імня полюбила, поблагословила.
 [² Діва Марія імня ни злюбила —
 Імня ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усії святії,
 Думали — гадали, яке імня дати.
 Дали йому імня присьвятого Суса:
 Діва Марія імня полюбила —
 Імня полюбила, поблагословила.]

2.

Що на морі, та на сівері,
 Там лижали кладки тертовії;
 А по тих кладках та Причиста йшла,
 Та Причиста йшла, ризу нисла.
 А хто в ті ризи та й нарядить ся?
 Нарядить ся Сам Сус Христос.

3.

Що в сій хаті, та на покутьті (!),
 Сів Сус Христос та вичеряти,
 Пришла к Йому Божа Мати:
 — Оддай, Синку, ключі райські
 Одімкнути рай і пекло,
 Душі грішні випускати.
 Перва душа согрешила —
 Отьця й матір прогнівила;
 Друга душа согрешила —
 Царський вінець розлучила:

Третя душа согрешила —
Младеньчика ізгубила¹⁾).

Щедрувальницям дають гроші, сало, пшоно, паляниці, ковбаси то-що.
Ходять щедрувати й хлопці, викрикуючи по-під віконьню :

1.

Щедрик — ведрик!	Батько сварив ся
Дайте вареник.	Щоб ни барив ся.
Грудочку кашки	Коротка свитка —
Кільце ковбаски ;	І змерала литка.
А ще того мало —	Мати казала,
Дайте сала ;	Щоб дати сала.
А ще донису —	Дайте кишку —
Дайте ковбасу.	Зв'їм у затишку!

2.

Щидрівочка щидрувала,
До віконьця припадала :
— Чи ти, тітко, напикла?
Ниси швидче до вікна!

3.

Миланка ходила,
Василька просила :
— Васильку, мій татку,
Пусти мене в хатку!
Я жита ни жала,
Чесних (! = чесний) хрест диржала,
Золоту кадільницю:¹⁾
Кадіти ся, люди —
До вас Христос буде.

¹⁾ У станиці Петровській Темрюцького одділу, з варіанту цієї ж саме щедрівки, найгірнішою душею є та, що „отци й неньку та й валаяла; та й не налаяла, а тільки подумала“. До речі скажу, що конечність шанувати батьків і не ображати їх виявляється ще в такій характерній чорноморській сентенції: „Бога бій ся та родителя — два предмета“.

¹⁾ Прокинуто один вірш: „Срібну хрестілицю“: так, принаймні, маєть ся в моїм рукопису з иньшої місцевости.

4.

Я маленький хлопок,
 Родивсь у вівторок;
 А з середу рано
 Мене в школу 'дано:
 Я в школу йду, плачу,
 Стежечки ни бачу,
 Очиці протираю —
 Вас (с) празником поздоровляю!

Коли хазяїн нічого не дає хлопцям, вони його дражнять:

Щедрик — ведрик!
 У . . . . ся Петрик:
 Одчиніть вікно —
 Викиньте г . . . о!

Дівчата під новий год ворожать всякими звісними їм способами.

Лічать стовпи на огорожі і, налічивши їх „три—девять“ (3×9, се-б-то 27), угадують, який буде останній стовп, такий буде і жених; як що стовп буде у корі, або з сучком, або товстий, то жених буде багатий, а як що навпаки — бідний.

Уносять у хату півня і з його поведення угадують, який буде „сужений-ряжений“. Задля сего на долівці ставляють дзеркало, воду і сиплять зерно та глядять, що робити ме півінь: як що півень багато води пе — жених буде п'яниця; як часто в дзеркало зазирає — жених буде хвастовитий, волоцюга; як забеть ся в куток і там стоїть — жених буде нелюдимий, похмурий, сердитий або злодіяка; як сяде де-небудь і спати ме — жених буде лінивий; як багато ходить по хаті, маха крилами та кричить — жених буде розбишака, очайдушний; а як півінь потрошку їсть і пе та все робе гаразд — жених буде чоловік гарний, трудовитий, розумний і хазяїн.

А иньші дівчата ворожать з півнем ще ось-як. Понасипають на долівці стільки купок пшениці, скільки дівчат у хаті; кожна дівчина положе на свою купку перстїнь, і тоді вже пускають півня: чю купку стане півінь клювати, тій дівчині сего року і заміж іти.

Кидають на вулицю чобіт, червик або що иньше: на який бік упаде кинуте передком, туди й заміж іти.

Ходять дівчата підслухувати під вікнами та під дверима: що почують у хаті, з того і вгадують свою долю: як що почує слова: піди,

устань, вийди, геть, пора, ніхай, добре чи ні, то се є ознакою того, що дівка вийде заміж; а як почує такі слова; як ось: ні, нітреба, сядь, сиди, підожди і т. д., то не вийде заміж.

А де-які дівчата так виходять о півночі слухати, де і як собаки гавкають: у якій стороні загавкає, туди й заміж іти; як собака гавкає весело, то й життя в замужестві буде веселе, — а як гавкає невесело або ще завне, то й життя буде пополовині з горем та з злиднями. В такім разі дівчина гукне: „Бодай ти йому здохла [маленькою]!“ або: „Завий на свою голову!“ а сама мерщій сховається в хату. Угадують ще, як товсто, хрипко або глухо гавкає собака, то і чоловік буде старий, сердитий або паниця, а як тонко, голосно, з виляском, то і чоловік буде молодий та гарний.

Виходять дівчата „до дощок“ (до огорожі), і як іде який мущина питають у його; „Як звать жениха?“ Яке ім'я назве прохожий мущина, так зватиметься і молодий, що буде сватати сю дівчину¹⁾.

Лягаючи спати, теж ріжно ворожать. Одні роблять із паличок колодїз: кажуть, у сні прийде молодий воду брати є колодїзя; а иньші роблять ворота: приносить ся, що в ворота йде той молодий²⁾.

А то ще становлять на ніч містки, і хто переведе у сні через місток дівчину, той і буде „сужений“³⁾.

А то ще матері запірають своїх дочок у яку-небудь хату на ніч окремо, а ключ ховають собі під голову: так у ночі сниться ся, що приходить якийсь чоловік і просе ключа. До того чоловіка треба гаразд приглядати ся та примічати, який він є на виду, бо то саме й єсть молодий, що сватати ме дочку.

А ще дівчата, дїждавшись півночі, ворожать перед дзеркалом. Для сего ставляють на стіл дзеркало, а з двох боків його по запаленій свічці і глядять у дзеркало. В иньших місцевостях України проти постановленого на стіл дзеркала панянки ставляють ще друге, а з боків

1) У Старощербинівці дівчата гадають і на новий рік. Після-обід беруть недоїдки і виходять на двір глядіти, хто відігль іти ме або їхати ме, бо з тій сторони будуть свати до дівчини, або парубок туди посилати ме сватів.

2) В станиці Петровській сіють на віч льон під відром і примовляють: „Сію льон під відром: є ким я буду льон вибирати, є тим я буду вік вікувати!“ „Сужений“ у сні прийде вибирати льон.

3) В Катеринодарі так ще ворожать. У кого хата соломою крита, висмигують колосок із стріхи, і як у йому буде парне число зернин, то дівчина одружить ся в сій мясниці, як зостанеть ся зернина на до пари, то ще не пора заміж.

В станиці Петровській кладуть ще на стіл картку білого паперу, посипають попільом, ставляють на його шклянку є чистою водою і кидують у воду перстїнь, а потім глядять у стакац, доки не побачать „суженого“.

Їх лаштунки с книг або с чого иньшого: тоді сьвітло і лаштунки кожного дзеркала, одбиваючись навзаїм одно в однім, складають чудовий нескінчаний коридорь. Кажуть, що в дзеркалі, яке стоїть перед дівчиною, можна побачити молодого, що буде сватати. Тепер уже в Павлівці дівчата так не ворожать — боять ся. В загалі треба признати, що сей спосіб ворожіння більше вживаєть ся міщанками та панянками.

Оповідаять, що колись давно таким же робом дівчина — дивить ся та й дивить ся у дзеркало, вже почало щось у дзеркалі гарне ввижатись, коли сусіль з-за дзеркала, з обох боків, витикають ся дві здоровенні косматі лапи та — хіп за сьвічки, вони і згасли. Так та дівчина, кажуть, с переляку і вмерла. С того саме дівчата павлівські боять ся ворожити на дзеркалі.

Оповідав один старий павлівець з духовних, як він колись, ще будши молодим, ворожив на дзеркалі. „Постановив я, каже, у комін дзеркало та й сподіваюсь, що воно прибуде с того. Коли хробо — витикаєть ся з-за дзеркала чорна рука: в мене й душа в пяти вкочила, і я с переляку мерщій розбив те дзеркало. Хай йому злидинь тому ворожінню!“

Розумієть ся, що ся казка мандрує по всій Україні: затого в кожнім українськїм селі оповідаєть ся наведена казка, і в кожнім селі завіряти муть вас, що оповідане у казці трапило ся саме в сїм селі.

Таких казок, в безлічі одмін, чимало мандрує по Україні, а може й по західній Европі. Подам тут найбільш улюблену з сих казок. Одна дівчина, зібравши на стіл вечерю, сподівалась півночи, коли повинен був прийти і вечеряти кликаній „сужений-ряжений“. А коли так дівчина зробо, то чортови так і рупе піти до неї. Тоді він украде чю-небудь одіж і йде до дівчини, перекинувшись у хазяїна украденої одіжи. Так стало ся і с сею дівчиною. Приходе до неї „сужений-ряжений“ і починає вечеряти. Тим часом дівчина нишком урізала ножницями ріжок одіжі і заховала собі. Після того дівчина справді виїшла заміж за такого саме хлопця, який приходив до неї вечеряти. Через який час після вінчання вона знайшла у свого чоловіка і той сурдут, у якому був урізаний ріжок поли. Чоловік здивував ся, коли жінка спитала, хто урізав сей ріжок, бо він тільки в перве се бачив. Коли ж його жінка розповіла про своє ворожінне і показала для доводу забережений ріжок одіжі, чоловік застрелив її, промовивши: „Коли ти через лукавого здобула мене, то й не хочу жити с тобою!“

Для такого ворожіння з вечерю, звичайно обіраєть ся пустка.

Ворожать під новий год і старі. Беруть чорпу хустку, розстеляють її на столі, кладуть у хустку на чотири кути печину, сіль, хліб і гроші,

і тоді закривають: хто загадує, той іде у другу хату, а як закриють кут, так вертаєть ся і відкриває один кут. Як трапить ся хліб, сіль або грош, то гарно переживе год, а як печина, то год буде чим небудь негарний, а може і ввре чоловік сего году. Угадують до трьох разів.

Угадують ще, який буде урожай і чого багато вроде. Посипають на долівці купки пшениці, гороху, проса, чечевиці, квасолі то-що, а тоді приносять півня с куркою: що вони більше клювати муть, на те й урожай буде.

Єсть — угадують під новий год погоду на всі дванадцять місяців. Для сего беруть дванадцять шкарлупин с цибулі і кладуть у кожну по грудочці соли, тоді ставляють на комін, а на другий день глядять у ті шкарлупинки, яка в них сіль. Трапляєть ся так, що в одній сіль ростане, у другій трошки вохкувата, у третій дуже суха, і т. д. — такі будуть і місяці, відповідаючі кожній шкарлупині: або через лад дощові, або через лад сухі, або гарні.

А то ще старі люди примічають погоду через перші дванадцять днів січня: які будуть дні, такі й відповідні їм з порядку місяці; наприклад, коли перший день січня теплий, то й увесь січень буде теплий; коли на третій день сухо, то й березозіл буде сухий і т. д.

Під новий год у ночі в садку роблять так: один бере сокиру і наміряючись на яке небудь дерево, каже: „Треба це дерево зрубати, бо однаково з його мало пуття!“ А другий тоді каже: „Е, ні, ни рубай, брате: лучче я його соломкою пиривяжу -- воно бисприміно у цьому (!) годі уродить“. Та й перевяже солом'яним перевесличком. Так роблять з усіма деревами, і тоді, кажуть, такий буває після сего урожай, що „аж гілля ламаєть ся“. Але сего не можна робити що-року, а тільки через три годи раз, бо як що-года робити о так, то скоро сад зовсім завяне і загине.

Під новий год, устроївши в паляницю дрібок соли, їдуть з нею у баз (загін) постерегати, на який бік лежить головою тільна корова: як що вона лежить на схід сонця — отелить ся в день, як що, як на захід сонця — у-вечері, а як на північ — у-ночі: „се саме вірна приміта“. Тоді вже у таку саме пору треба стерегти корову та доглядати, щоб не заморозити маленького телятка.

Щоб відучити норовисту коняку від норову, треба під новий год о-півночі запрягти її та об'їхати тричі коло кладовища: після сего, кажуть, коняка буде „така гарна, що луччої й шукать ни треба“.

Щоб гарно рушниця стріляла і не давала помилки, треба, кажуть, під новий год вирубати ополонку на річці, прив'язати дуло рушниці бичовками за два кінці і спустити у воду на ніч. Спускаючи, треба перелити: „Отче наш“ „на виворот“ — од кінця до початку. Сею рушницею, кажуть, можна і чорта вбити.

О-півночі стрівають новий год стрільнею з рушниць і пістолів ¹⁾.

Новий год або Василія, 1-го січня. В-ранці всі старають ся бути в церкві, щоб через цілий год бути богомільними і не забувати Бога, бо тоді, кажуть, і Бог таких людей не забуде.

З самого ранку, затого з півночи, ходять хлопці „посівати“ по хатах. Понабірають усякого зерна, прийдуть до хати і стукають ся, як що замкнуто, а як що одімкнуто, старають ся перейти в хату нишком. У хаті стають „проти богів“ і кидаючи в них зерно, проказують: „На щастя, на здоровя, роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю! С празником будте здорові, з новим годом, з Василієм“. Їм дають гроші, медяники або ще які гостинці.

З ранку торгові люди на одну годину одмикають свої „лávки“ (крамниці), щоб що-небудь продати; тоді, кажуть, через цілий рік буде добра торговля.

Як поприходять од церкві, здоровкають ся одно з одним: „Здрастуйте вам! С празником будте здорові! З новим годом, з новим щастям, з новим здоровям!“ Тоді поцілують ся. Зараз же хто-небудь замете зерно, що насипали скрізь посівалники; зберуть його в кучку і роздвляють ся: якого зерна більше, на те в сім році й урожай буде, його й сіяти треба більше; а чого нема, те овсі не родитиме. Старі люди так і робили: чого більше зберуть на долівці, того більше було й сіють сього року; а тепер кажуть, що се брідня.

Після того зерно, змішавши з своїм, сиплють птиці, щоб лучче плодилась через сей рік.

Тоді вже їдають обідати. За обідом не годить ся, кажуть, з вареної або печеної птиці розламувати чи розкушувати головок і виймати мозку, бо с того будуть вилуплювати ся курчата, качата і всяка иньша птиця з розвернутими головками, і мозок буде зверху. У сей день птичі головки кладуть на комін сушити, а вже на другий день можна з них виїдати мозок.

Через увесь сей день люди не об'їдають ся, не напивають ся п'яні, сьміють ся небатато, балакають усе про що небудь поважне або „божественне“, „бо як первий день нового году переведеш, такий і цілий год буде: як у цей день нанесь ся п'яний, так будеш цілий год п'янствовать; як багато будиш сьміят ся, так цілий год даром прогайдакаїш бис пользи.“ Великі п'яниці — і ті, кажуть, на первий день не напивають ся п'яні, все хочуть, щоб і їм гарно пережити сей рік без п'яцтва ²⁾.

¹⁾ В Катеринодарі під новий год, саме о-півночі, стріляють з гармат.

²⁾ Ми звикли обвинувачувати простий народ в неуцтві та дикости з поводу його звичаїв та забобонів; але коли ми гаразд роздивимо ся по собі, то і в себе

— Заходились в нашій сім'ї, пише мій кореспондент-етнограф, на новий год „воші поськать“, а батько й каже: „О! Що се ви! Хіба-ж сьогодні можна? Сим бабам усе, коли ни мички микають, так у голові тикать! Он один чоловік усе; копиль-копиль, поки сам настромивсь на копил! Отак і вам буде: візьме грибінка та й устроить ся в голову!“ Так і заборонив воші ськати.

Після нового году знову роблять люди, кому що треба, вечерами-ж, як зайде сонце, нічого не роблять, бо „святий вечір“.

На сих днях у парубків з дівчатами теж бувають складки. Оберають яку небудь хату і сходять ся туди о восьмій годині вечора. Хлопці купують горілки та вина, наймають музиків з скрипками та бубнами, а дівчата готують: холодець, смажені орішки, картоплю, солодкі пиріжки, „виригунці“ то-що¹⁾. Дівчата, злаштовавши вечерю, просять хлопців вечеряти. Хлопці сідають і починають випивати та закушувати. Коли повстають хлопці, сідають вечеряти дівчата. Після вечері музики грають, а хлопці з дівчатами скачуть, і таким робом гульня продовжуєть ся до самої півночі. Тоді вже розіходять ся, хто куди захоче: иньші йдуть по домах, а иньші з дівчатами спати. Розіходять ся по домах і музики.

Складають ся й молодичі с чоловіками, щоб погуляти гарненько. А то й так бувають зазови: сьогодні в одних погуляють, завтра зійдуть ся в другу хату, в третю, в четверту, після-завтра — в пяту, в шосту і т. д. до самої голодної куті.

Голодна кутя, або бідна кутя, або під Хрещення, 5 січня. У сей день ідять тільки пісне, і не вживають їжи з самого ранку і „до води“, себ-то поки води не посьвятять. До церкви дзвонять „на воду“ або „ік-воді“, як уже „сонце зверне з одбільної пори на вечір“.

Св'ятять воду у колодїзі, що коло церкви, у ограді. До води йде хто небудь один з сім'ї с пляшкою, відром, барильцем, тиквою, барандійкою²⁾, або якою иньшою посудом. Як тільки піи посьвяте воду, народ зараз же хапаєть ся до колодїзя (криниці), щоб швидче набрати її у посудину та

знайдемо відповідні забобони, хоч і в иньшій формі. Затого все те, що народ туле до нового году, осьвічене міщанство відсовує до перед дня нового году. Часто-густо трапляєть ся чути від осьвічених міщан: „Як зустрінеш новий год опівночі, так переведеш і цілий рік. Отож в сій цілі міщане, коли не дома, то вже по клубах скачуть, веселять ся, починаючи рік з чарками шампанського в руках, щоб через цілий рік було весело. Але обрядність так і буде обрядністю, чи ми будемо стрівати новий рік в убогій пустці перед дзеркалом, чи в многолюднім фешенебельнім клубі з шампанським у руках.

¹⁾ Виригунці (від слова вергати, по-російськи: хворост) — пряжене в маслі здобне тісто, розкачане на тонкий корж і порізане на паси, клинці, кружалки то-що.

²⁾ Барандійкою зветь ся посудина, зроблена з білої бляхи, на взір судії.

йти до-дому. А де-хто каже, що як раніш од усіх набереш води, так вона має більше сили від усякої хвороби чи там в яких иньших развах.

Поки задзвонять до церкви, баби понаготують ріжної пісної їжі: пиріжків, пампушок, коржиків з медом, шуликів з маком, борщу наварять, квасолі, чечевиці, куті, узварю то-що.

Як задзвонять до церкви, кутю з узварем садовлять на покутю с таким-ж „приштами“, як і під Різдво, і ждуть, поки од церкви принесуть сьвяченої води.

Як тільки принесуть води, усі молять ся Богу, кожен одпиває по-трошку води, покроплять водою кутю, узвар і всю страву, що на столі; після того кроплять хату, вікна, двері, одежу і все, що єсть у хаті. Далі наливають сьвяченої води в тарілку або в чашку, і хто-небудь один ходе по двору і кропить скотину, птицю, будову, колодзь і иньше, а другий ходе за ним з грудочкою крейди та с пирогами в мисці і пише скрізь хрестики. Що-разу, написавши хрест, писарь одкушує пиріжка і промовляє: „Раз писну, раз кусну!“ Покропивши все, звертають ся в хату і сїдають вечеряти.

Сїдаючи за стіл, хто-небудь із старих у сїм'ї кличе мороза до вечері: „Морозе-морозе, іди до нас вечерять, та ни морозь нам телять, ягнят, гусяг, качят; ни динь, ни кавунів, ни жита, ни пшениці“ — і так далі. Як хто за вечерею чхне, тому що небудь дарують: або теличку, або бичка, або вівцю, я як коли, то й корову, або пару молодих воликів, або ще яку „скотиняку“, або що з птиці.

Після вечері проганяють мороза за кутю; у кого є, стріляють з рушниць, з пістолів, з „ліворіів“ (з револьверів), а в кого сього нема, той просто візьме дрючок та й ударе об „дошкі“ так, щоб було подібне до стрільні з рушниць.

Хрещення, 6-січня. Після обідні ходять до річки, на „йордан“. Він робить ся таким чином. Під Хрещення, з-вечора, приходять на лід два або три чоловіки, з наказу станичного правлення, чи духовенства, та вирубують на льоду жолобчастий хрест і в голові хреста пробивають невелику дірочку. Щоб у сю дірочку вода не натїкала з вечора і не замерзла в жолобові та не вирівняла його, дірочку затикають деревяним чопом, який виймаєть ся з льоду тоді, як почнуть сьвятити воду, і тоді вже вода набігає в той вирубаний хрест. В його наливають трохи бурякового квасу: після того, кажуть, вода зовсім не замерзне.

Ідуть до річки, „на йордан“, з „бхрестами“ (хрестами, корогвами, хвонарями і де-якими образами), що беруть у церкві; за „охрестами“ іде „батюшка“ (панотець) і несе напрестольний хрест на голові; за ним ідуть дякон з кадилом, дячки з сьпіваками („півчима“), а позаду пані, папаянки, крамарі і иньший „чистий“ люд, що пнеть ся в пани (так звані

„с чуськіх“), а тоді вже останнє християнство і ззаду, і збоку, і спереду „о́хрестів“, і „скрізь-скрізь“¹⁾.

А єсть такі (більше молоді: парубки, дівчата, мала дїтвора), що зовсім не ходять до церкви, а як почують, що задзвонили „на-досто́йно“²⁾, так мерщій з'одягають ся і йдуть на річку, на „йорда́н“, і ждуть, поки поприходять з церкви з „о́христами“.

Коло Павливської станиці переживає дуже багато хуторян; так сі хуторяне приїзять просто до річки своїми нетичанками та повозками³⁾. Кожен з хуторян стараєть ся стати поближе до річки, щоб, як посьвятять воду, мерщій набрати та й податись до-дому. Сих хугірських повозок понастановлять по всій вулиці, від церкви до самої річки.

Як почне „батьюшка“ купати у воді хрест, та співачи засьпівують: „Во Іордані“, сотня козаків, що стоїть подалі з'одягнута в парадне убрання, стріля з рушниць. Стріляють і поміж народом також з рушниць або з пістолів та „лїворіів“.

Де-хто з панів та з „иногородців“ пуська з рукавів принесених з собою голубів; щож до павливців-козаків, то вони не мають сього звичаю, найбільш уживаного в Катеринодарі і особливе в Ставрополі⁴⁾.

Поки „батьюшка“ святить воду, той чоловік, що вирубав хрест, продає крамарям свій дерев'яний чіп, котрий стремів у хресті і не пуськав води. Кажуть люди, як хто з крамарів купе той чіп, так цілий год буде лучче од усіх торгувати і наторгує багато грошей: усі люди, що були на „йордані“, неодмінно приходимуть до його „в лавки“ (в крам-

1) Спочатку в мене, замість слів: батьюшка і дячки, було написано: „св'ященник“ і „дячки“. На се мені завважено, що слово св'ященник в Павливці не вживане: замість його кажуть: батьюшка — коли хотять виразити поважанне до панотця, і піп — коли кажуть з серцем або зо зневагою. Також слова дяк є виразом не пошанованн'я, словом дячок вживаєть ся в загальнім розумі. Про слова: пані, панянки сказано, що й вони не вживані в Павливці: їх заступають: ба́риня, ба́ришня, а поруч з ними: пан, панич. Вираз: з чуських є скороченим жартом: „Він не з простих свиней, а з чуських“, се-то з договуких, з клопоухих, і тулить ся більше до простих міщан, що напуськають на себе панство. Порівняйте російську приказку: „Он ба́рін пріро́днай, блага́рдо́най: настухо́ф син, на ба́рск'ах дваре ста́рїа́мі качи́ришкі́мі васьпітува́лсі“, або французьку: C'est la reine d'antioche qui mange plus de pain que de brioche.

2) Як починають співати у церкві: „Досто́йно і праведно єсть“.

3) На санях припадає мало їзди зимою, а инший рік і зовсім не був санної їзди: трапляєть ся більше так, що сніг випаде разів зо три — з пять за зиму та на другий або на третій день і ростане. По-заторік тільки підскочила така зима, що санна їзда була без перерви через три місяці; але такі зими бувають „в ряди-годи“.

4) Там для відзнаки голубам, що літають над „йорданем“ густою хмарою і часом лаштують ся сідати на голову єпископови, чіпляють червони стрічки.

ницю) що небудь купувати. Чіп сей купують навзаводи: один дає, наприклад, десять карбованців, другий — п'ятнадцять, третій — двадцять і т. д. Кажуть, як коли то ціна тому чопові підскакує до п'ятидесяти карбованців. Розумієть ся, чіп візьме той, хто дасть більш од усіх грошей. Иноді за той чіп і побють ся. Один купець придбає чіп та тільки що візьме його від хавайна, коли сусіль хто-небудь як штовхне його під лікоть, він і випусте чіп той до-долу, а там і „шукай вітра в полі“: той ногою вдаре той чіп, той цінком, а як хто так ще підніме та далі кине. Нещасний купець лаєть ся, кричить, благає, щоб йому знайшли та звернули чіп, тільки він уже не впаде до рук купця: його хто-небудь підхопе та знову продасть ще кому небудь з крамарів. Тоді нещасний купець прискіпаєть ся до того, що стояв коло його ззаду, і вони, коли не побють ся, то вже неодмінно добре полають ся.

Понаберавши води на „йордані“, люди порозіходять ся з нею до дому. Тію водою однаково, як і на голодну кутю, кроплять у хаті і на дворі скотину і все иньше, п'ять воду сами, і тоді вже сідають обідати.

Учорашню і сьогоднішню воду зливають в чисті кріпкі пляшечки, затикають і забирають через увесь рік по чуланах, (коморах), будках ¹⁾ погрібах то-що для вживання від хвороб, для бджіл і для иньших потреб. Як хто захорує, його збрискують сію водою і дають напити ся: коли так зроблять тричі, то хворий, кажуть, неодмінно одужає.

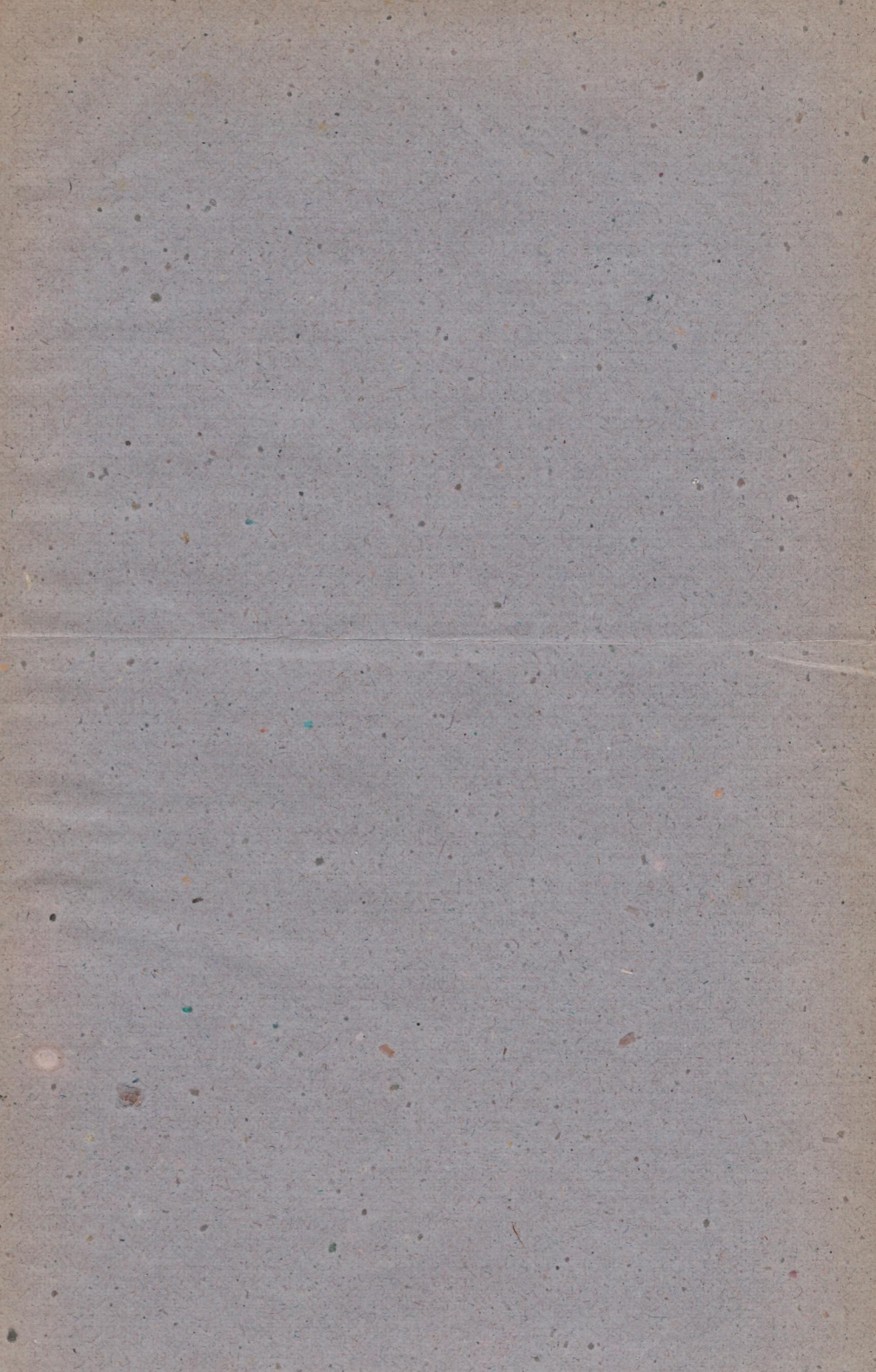
Іван Хреститель, 7 січня. Сей день празникують, і нічого не роблять. Сим саме днем кінчать ся різдвяні святки і „святі вечори“; а єсть такі, що вже дуже розгуляють ся та розп'ячуть ся, що й на другий день, 8 січня, не роблять, а празникують: кажуть: „У сей день Різдво було, так гріх робить!“

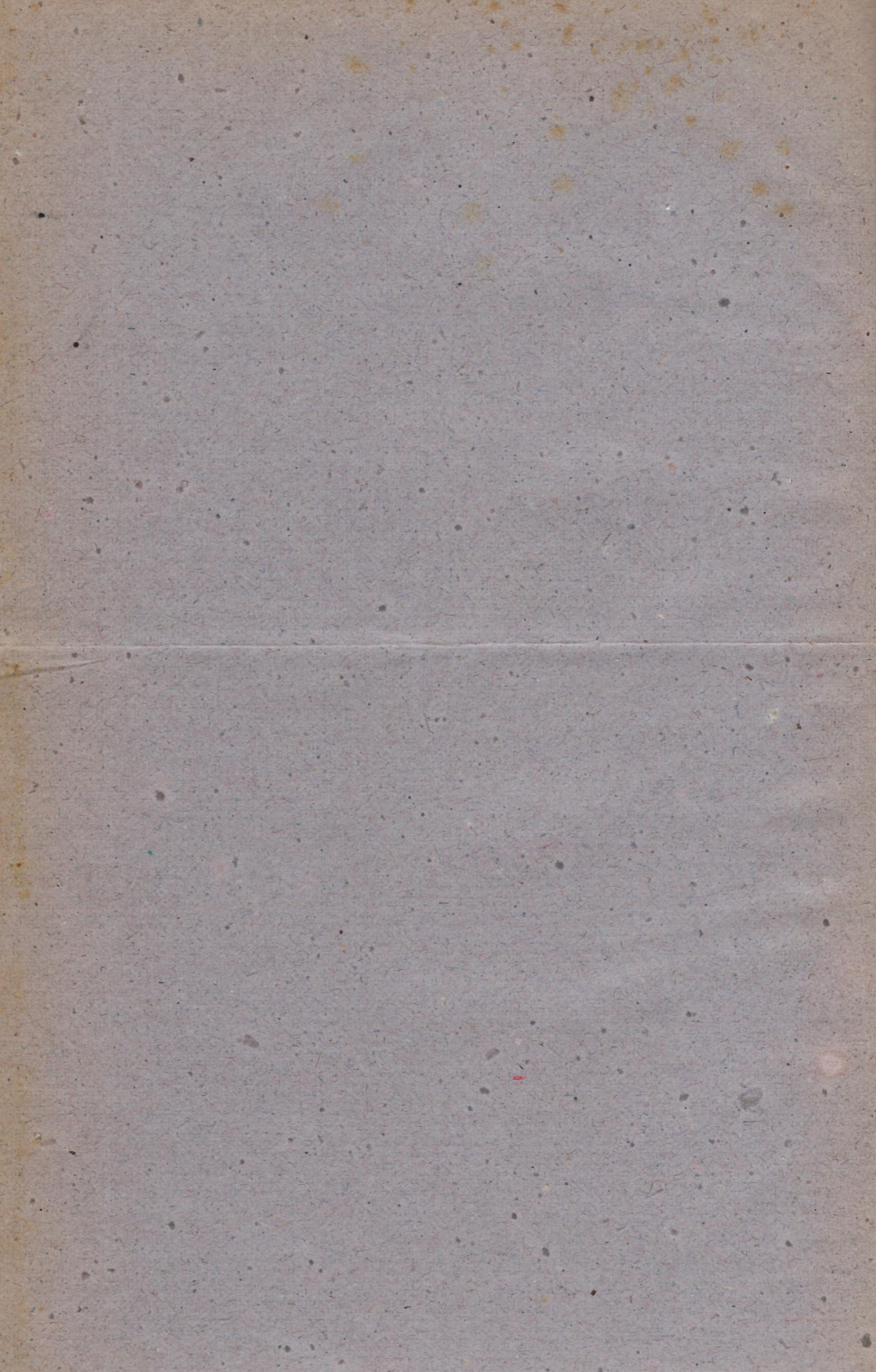
Подавані тут відомости вистачив мені павлівський козак О. Пі-нь, 25-літ, а додатки до сих відомостей Павлівці-ж: Б-я, Са-ло і Ча-ів.

Чорноморія, 3 квітня 1895.

¹⁾ Будкою зветь ся зроблена з „комишу“ та обшпарована глиною і покрита „комішем“ же (очеретом) або соломою невеличка комора (так звана „турлучна“) на чотирі кутки, з одним віном (діркою) а більше без вікна. Тепер будки вже виводять ся: замість них становлять тепер „вимбарі“. А в тім „турлучні“ та „саманні“ (глиняні) хати та иньшу будівлю можна постерегати в досить великім числі не тільки по ставницях, але й у Катеринодарі.

W13.971

1378.